

Pamiatkový úrad Slovenskej republiky
Cesta na Červený most 6 · 814 06 Bratislava

Návrh

na vyhlásenie ochranného pásma
nehnutelnej národnej kultúrnej pamiatky

Kaštieľ s areálom
Želiezovce,
č. ÚZPF 1653/1-3

Spracovatelia: Mgr. Tomáš Kowalski · Ing. Natália Foltinovičová, PhD.
Dátum spracovania: január/december 2011

Predkladaný návrh na vyhlásenie ochranného pásma nehnuteľnej národnej kultúrnej pamiatky (ďalej len „kultúrna pamiatka“) Kaštieľ s areálom, Želiezovce, č. ÚZPF¹ 1653/1-3, vypracoval v roku 2011 odbor pamiatkových území Pamiatkového úradu Slovenskej republiky, z podnetu Krajského pamiatkového úradu v Nitre.

Návrh na vyhlásenie ochranného pásma je súlade s Dohovorom o ochrane architektonického dedičstva Európy (oznámenie č. 369/2001 Z. z.), s Európskym dohovorom o krajine (oznámenie č. 515/2005 Z. z.) a s Deklaráciou Národnej rady Slovenskej republiky o ochrane kultúrneho dedičstva č. 91/2001 Z. z.

Návrh je podkladom pre správne konanie vo veci vyhlásenia ochranného pásma podľa § 18 ods. 2 a § 44 ods. 4 zákona č. 49/2002 Z. z. o ochrane pamiatkového fondu v znení neskorších predpisov; v konaní je Pamiatkový úrad Slovenskej republiky správnym orgánom [zákon č. 71/1967 Zb. o správnom konaní (správny poriadok) v znení neskorších predpisov].

¹ Ústredný zoznam pamiatkového fondu podľa § 22 zákona č. 49/2002 Z. z.

OBSAH

1. Údaje o kultúrnej pamiatke	4
2. Vymedzenie územia navrhovaného ochranného pásma	5
3. Odôvodnenie účelu a cieľa vyhlásenia ochranného pásma kultúrnej pamiatky	6
4. Kultúrna pamiatka	7
5. Charakteristika územia ochranného pásma	9
6. Vymedzenie podmienok ochrany na území ochranného pásma	11
7. Úprava vzťahov k iným chráneným územiám a ochranným pásmam podľa osobitných predpisov	13
8. Literatúra	14
9. Dokumentácia	14

Mapová príloha a fotodokumentácia

1. ÚDAJE O KULTÚRNEJ PAMIAATKE

Kraj:	Nitriansky kraj
Okres:	Levice
Mesto:	Želiezovce
Katastrálne územie:	Želiezovce
Unifikovaný názov kultúrnej pamiatky:	KAŠTIEĽ S AREÁLOM
Adresa:	Schubertova ulica
Číslo ÚZPF:	1653/1-3
Objektová skladba – pamiatkové objekty:	1653/1 – Kaštieľ (Esterházyovský kaštieľ) Schubertova ul. 225/27 parcelné číslo: 218 1653/2 – Park (park pri kaštieli, Želiezovský park) parcelné čísla: 214/4, 219/1, 220/1 1653/3 – Pavilón (Soví hrad) Schubertova ul. 223 parcelné číslo: 217/2
Vyhlásenie za kultúrnu pamiatku: (podľa § 7 ods. 1 zák. Slovenskej národnej rady č. 7/1958 Zb. SNR o kultúrnych pamiatkach)	Okresný národný výbor v Leviciach, Komisia školstva a kultúry (KŠaK)
Číslo a dátum rozhodnutia o vyhlásení:	uznesenie KŠaK č. 22/63 zo dňa 28. 5. 1963

2. VYMEDZENIE ÚZEMIA NAVRHOVANÉHO OCHRANNÉHO PÁSMA

Mapový podklad: Kópia z katastrálnej mapy mesta Želiezovce, katastrálne územie Želiezovce, mapový list č. ŽELIEZOVCE 3-1/1; mierka 1:2000; číslo zákazky: K2-52/2011, dátum vyhotovenia: 20. 1. 2011.

Popis priebehu hranice ochranného pásma: Východiskový bod hranice ochranného pásma sa nachádza v severnej časti územia, v severozápadnom rohu parcely č. 219/1. Hranica ochranného pásma vychádza východným smerom po severnej hranici parcely č. 219/1, plynulo sa odkláňa juhovýchodným smerom a pokračuje po východných hraniciach parciel č. 219/24, 219/23, 219/22, 219/21, 219/32 a 219/31. Hranica ochranného pásma sa odkláňa východným smerom po severných hraniciach parciel č. 586/7, 586/26, 586/25, 205/1 a 206/1, až dosiahne severovýchodný roh naposledy uvedenej parcely. Hranica ochranného pásma sa odkláňa juhovýchodným smerom po východných hraniciach parciel č. 206/1, 207/1 a 208/2, až dosiahne východný roh naposledy uvedenej parcely. Hranica ochranného pásma sa odkláňa juhozápadným smerom, prechádza po južných hraniciach parciel č. 208/2 a 206/1; potom sa odkláňa južným smerom po východnej hranici parciel č. 211/2, 211/3, opäť 211/2 a 2323/1. Hranica ochranného pásma sa odkláňa opäť juhozápadným smerom, prechádza po južných hraniciach parciel č. 2323/1, 2323/2, 2323/3, 214/4 a 2377, až dosiahne juhozápadný roh naposledy uvedenej parcely. Hranica ochranného pásma sa odkláňa severným smerom, prechádza západnými hranicami parciel č. 2377, 221/2, 221/1, 220/1, opisuje hranicu parcely č. 214/4 (most) a západnú hranicu parcely č. 219/1, až dosiahne miesto určené ako východiskový bod.

Súpis parciel kultúrnej pamiatky: 214/4, 217/2, 218, 219/1, 220/1.

Súpis parciel ochranného pásma: 204/1, 204/2, 204/3, 204/4, 205/1, 205/2, 205/3, 206/1, 206/2, 206/3, 206/4, 206/5, 206/6, 206/7, 206/8, 206/9, 206/10, 206/11, 206/12, 206/14, 207/1, 207/2, 208/2, 211/1, 211/2, 211/3, 215/1, 215/2, 215/5, 215/6, 215/7, 215/8, 215/10, 215/11, 215/12, 215/16, 215/17, 215/18, 215/19, 215/20, 215/21, 215/22, 215/23, 215/24, 215/25, 215/26, 215/27, 215/28, 215/29, 215/30, 215/31, 215/32, 215/34, 216/2, 216/3, 216/4, 216/5, 217/1, 217/3, 217/4, 217/5, 217/6, 217/7, 219/2, 219/3, 219/4, 219/5, 219/6, 219/8, 219/9, 219/10, 219/11, 219/12, 219/13, 219/14, 219/15, 219/16, 219/17, 219/18, 219/20, 219/21, 219/22, 219/23, 219/24, 219/25, 219/26, 219/28, 219/29, 219/30, 219/31, 219/32, 220/2, 220/3, 220/4, 220/5, 220/6, 220/7, 220/8, 220/9, 220/10, 220/11, 220/12, 220/13, 220/14, 220/15, 220/16, 220/17, 220/18, 220/19, 220/20, 220/21, 220/22, 220/23, 220/24, 220/25, 220/26, 220/28, 221/1, 221/2, 586/7, 586/25, 586/26, 2323/1, 2323/2, 2323/3, 2377.

3. ODÔVODNENIE ÚČELU A CIEĽA VYHLÁSENIA OCHRANNÉHO PÁSMA KULTÚRNEJ PAMIATKY

Ochranné pásmo je navrhované vyhlásiť na účely ochrany a usmerneného rozvoja v okolí a prostredí kultúrnej pamiatky **Kaštieľ s areálom (kaštieľ Esterházyovcov) v Želiezovciach**. Kultúrna pamiatka pozostáva z troch pamiatkových objektov – kaštieľa, parku a pavilónu –, ktoré vytvárajú osobitný rozsiahly súbor, nachádzajúci sa južne od centrálnej časti mesta.

Kaštieľ a súčasti jeho areálu sú architektonicko-historickou, urbanistickou, priestorovou a krajinnou dominantou mesta Želiezovce. Nachádza sa na nive Hrona v rámci Podunajskej pahorkatiny. Terén v navrhovanom ochrannom pásme je mierne svažité, klesá k potoku Vrbovec, ktorý tu preteká v juhovýchodnom smere. Potok pretína súčasnú výmeru pamiatkového objektu Park približne na polovicu a južne od Želiezoviec vyúsťuje do rieky Hron.

Dominujúce miesto v rámci širších vzťahov krajinnno-urbanistického celku má pamiatkový objekt Park. Do severnej časti parku je zasadený pamiatkový objekt Kaštieľ, ktorému park vytvára zázemie a zároveň ho vyčleňuje voči externému prostrediu a najbližšej zástavbe sídla – na severe pri Úzkej ul., na východe pri Schubertovej ul.

Do vymedzenia ochranného pásma kultúrnej pamiatky je navrhované začleniť územia priliehajúce k pamiatkovým objektom. Prostredie začlenené do navrhovaného ochranného pásma má úzky historický a urbanisticko-priestorový súvis s kultúrnou pamiatkou, resp. s jej pamiatkovými objektmi. Jednotlivé časti územia priestorovo nadväzujú na kultúrnu pamiatku, v minulosti tvorili dokonca jednotný celok, ktorého homogénnosť zvyčajne odlišovali aj majetkovo-právne a funkčné vzťahy.

Navrhované ochranné pásmo tvorí

– v *centrálnej časti*:

- sektor 6.1. – **územie s obytnou zástavbou**, pôvodne pre členov personálu a služobníctvo na želiezovskom panstve (vrátane pamiatkového objektu Pavilón – tzv. Soví hrad) a so **zástavbou obytných domov pri Schubertovej ul.** na pozemkoch, vyčlenených po roku 1945 z pôvodnej výmery parku pri kaštieli;

– na *východe*:

- sektor 6.2. – **areál bývalého majera** (Dolný majer), tvoriaceho v minulosti hospodárske stredisko majetkov kaštieľa, tvorené súborom hospodárskych stavieb na ploche pozemku parc. č. 206/1 (napr. objekt ústredného skladu – parc. č. 206/2);²

– na *juhu*:

- sektor 6.3. – **bývalá južná časť výmery parku pri kaštieli – dnes areál nemocnice;**
- sektor 6.4. – **areál amfiteátra** (parc. č. 219/15, 219/16, 219/17).

Účelom vyhlásenia ochranného pásma je vytvorenie ďalšieho nástroja na zabezpečenie základnej ochrany samotnej kultúrnej pamiatky (pamiatkových objektov) vrátane okolia a prostredia, v ktorom sa nachádza a tvorí neoddeliteľnú súčasť jej pamiatkových hodnôt.

Cieľom je vytvorenie podmienok na zachovanie a ochranu pamiatkových hodnôt, územno-priestorového usporiadania, urbanistických hodnôt a scenérie, v ktorých má dominantné pôsobenie kultúrna pamiatka spolu s prírodnými zložkami vo vymedzenom územnom rámci.

Vyhlásenie ochranného pásma má zabezpečiť ochranu prostredia so zohľadnením miesta, situácie a vizuálneho účinku kultúrnej pamiatky vrátane jej prostredia tak, aby sa zamedzili činnosti, narúšajúce prostredie kultúrnej pamiatky, s negatívnym vplyvom voči jej pamiatkovým hodnotám.

² Členenie územia s obytnou zástavbou a areálu bývalého majera do dvoch samostatných celkov vyplýva zo súčasného stavu rozdelenia územia.

Vyhlásenie ochranného pásma vytvára právny rámec na usmerňovanie úprav a využitia nehnuteľností v prostredí kultúrnej pamiatky v záujme ochrany a zachovania pamiatkových hodnôt. S týmto cieľom sa ďalej vymedzujú podmienky ochrany území ochranného pásma, ktoré po nadobudnutí právoplatnosti rozhodnutia o vyhlásení ochranného pásma bude uplatňovať územne príslušný krajský pamiatkový úrad.

4. KULTÚRNA PAMIATKA

Kaštieľ v Želiezovciach (č. ÚZPF 1653/1) predstavuje typ rezidenčného kaštieľa („*domus residentialis*“), založeného grófskym rodom Esterházyovcov v osemdesiatych rokoch 18. storočia.³ Kaštieľ, jednopodlažný, čiastočne podpivničený, má štvorkrídlovú dispozíciu, rozloženú okolo ústredného nádvorja na obdĺžnikovom pôdoryse. Nádvorie je sprístupnené prejazdom s bránou v severnom krídle. Obvod nádvorja lemujú chodby, nezávisle prepájajúce jednotlivé priestory kaštieľa. Stredná časť fasády južného krídla (hlavná fasáda) je predsunutá mimo základný pôdorys na spôsob rizalitu. Pred portálom je predstavený otvorený portikus, nesený dvoma stĺpmi a ukončený štítom. Objemovo-priestorový akcent južného krídla umocňuje zastrešenie manzardovou strechou. Fasády kaštieľa sú členené lizénovými pásmi. Neskorobaroková morfológia kaštieľa v spojení s jeho osadením v prostredí anglického, prírodno-krajinárskeho parku zároveň evokuje romantický charakter tohto celku.

Relatívne neveľký kaštieľ mal dôsledne obytný charakter, bez prvkov fortifikácie a obrany. Predstavuje typ neskorobarokovo-klasicistického sídla, určeného na pohodlný život šľachty na stredisku majetkov. Rodina Esterházyovcov ho využívala ako jedno z letných vidieckych sídiel (spolu s kaštieľom v Galante), kým zimné obdobie trávili vo Viedni: Majiteľ železovského panstva, gróf Ján Karol Esterházy (Eszterházy, 1777–1834) bol cisárskym komorníkom a vysokým dvorským úradníkom. V rozvíjaní železovských majetkov pokračovala i jeho manželka Rozália, rod. Festetichová (1772–1854).

So železovským letným sídlom Esterházyovcov sú spojené pobyty rakúskeho skladateľa Franza Schuberta (1797–1828). Ako hudobného majstra svojej rezidencie a učiteľa hudby pre svoje dcéry ho angažoval gróf J. K. Esterházy. Viacmesačné pobyty uskutočnil Schubert v rokoch 1818 (júl – november) a 1824 (máj – október). Počas oboch pobytov skomponoval, resp. rozpracoval niekoľko závažných opusov, inšpirovaných životom v tunajšom vidieckom prostredí a ľudovou hudobnou tradíciou.

V neskoršom období prešlo železovské panstvo postupne do majetku rodín Festetich, Breuner-Enkenveerth a Coudenhove. Po roku 1945 bolo znárodnené a prešlo do správy Štátnych majetkov.

V súčasnosti sa realizuje etapová obnova Kaštieľa, ktorý po ukončení činnosti školy ostal dlhšie obdobie bez využitia a dlhodobým chátraním nastal havarijný stav (zámer obnovy bol vypracovaný v roku 1985).

Areál kaštieľa tvoril súbor budov, určených pre personál panstva, a budov tvoriacich jeho hospodárske zázemie. Súčasťou areálu bol predovšetkým **hospodársky dvor (majer)**, stredisko poľnohospodárskej, potravinárskej a živočíšnej produkcie s rôznymi špecializovanými objektmi a funkciami: V majetkovo-súpisových prameňoch (1868) sa konkrétne uvádzajú „Ananashaus“, koniareň, vozovňa, maštale, švajčiareň („Schweizerei“ – produkcia a spracovanie mlieka), sýpka, sklady, pivnice. Osobitnú enklávu tvorili **obytné stavby pre významnejší personál panstva**, medzi ktorých patrili najmä vyšší a nižší hospodársko-administratívni zamestnanci (inšpektor majetkov, úradníci), lekár–chirurg, učiteľ a služobníctvo panskej rodiny (komorník, poľovník, kuchárka, práčka, kočiš,

³ Šulcová/Leixner 1985, citujú z majetkovej konskripcie železovského panstva Esterházyovcov z roku 1789, v ktorej zaznamenali, že „sídelná budova je už z väčšej časti postavená. Patrí k nej i plánovaná záhrada, zatiaľ ešte neohradená“.

záhradník). Na okraji komplexu obytných stavieb, dnes pri uličke sprístupňujúcej areál sa nachádza *pavilón, zvaný Soví hrad* (tiež Soví zámok, zámoček, Eulenburg; č. ÚZPF 1653/3). Po úprave objektu roku 1824 tu bol ubytovaný Schubert počas svojho druhého železovského pobytu. Názov pavilónu je odvodený podľa reliéfu sovy, sediacej v kvetinovom venci, osadenom na fasáde nad rímsou tympanónu. Od roku 1970 je v pavilóne zriadená expozícia venovaná dejinám mesta, kaštieľa a tujším pobytom Franza Schuberta. Interiér má čiastočne zachované a prezentované dobové zariadenie. Od roku 2010 expozíciu spravuje Mestské múzeum v Železovciach.

Založenie a zveľaďovanie rozsiahleho anglického, prírodno-krajinárskeho *parku* v okolí kaštieľa (rozloha 7,2 ha; č. ÚZPF 1653/2) je späté s obdobím rozkvetu kaštieľských areálov v období baroka. Park súvisí s využitím kaštieľa ako honosného sídla šľachtických majiteľov výnosného panstva. Súčasťou parku bolo pestovanie okrasnej a úžitkovej zelene, skleník, sochárske diela a pod.

Park bol pôvodne rozsiahlejší, po založení jeho výmera zaberala 13 ha. Boli tu cielene komponované skupiny drevín s priehľadmi a lúčnymi porastmi. Prírodnú scenériu dopĺňa potok Vrbovec, ku ktorému klesá terén a park pretína v smere severozápad–juhovýchod. Najstaršie jedince dubov (*Quercus robur*) pochádzajú z prvej polovice 19. storočia, v miestnej tradícii sú známe ako tzv. Schubertove duby. Dendrologická skladba porastov parku bola pomerne bohatá, k zvláštnostiam patrili ľaliovník tulipánokvetý (*Liriodendron tulipifera*), platan západný (*Platanus occidentalis*), tisovec dvojradový (*Taxodium distichum*), nahovetvec kanadský (*Gymnocladus dioica*) a v súčasnosti aj mladý jedinec buka, ktorý má niektoré konáre červenolísté a niektoré zelené (*Fagus sylvatica* Atropicea). Jeden exemplár tisovca dvojradového je zapísaný štátnom zozname chránených stromov (evid. č. S 53), vek stromu je odhadovaný okolo 200 rokov.

Podľa archívnych údajov tesársky majster Ignác Bölsinger v roku 1839 zmluvne vyhotovil v parku dva mosty z dubového dreva, vedúce ponad potok. Zaujímavosťou parku bol psí cintorín, ktorý ale zanikol.

Vymedzenie parku v minulosti (voj. mapovanie 1842, kat. mapa 1888) tvorili miestne komunikácie, poľné cesty, resp. stavby hospodárskeho dvora pri kaštieli. Po druhej svetovej vojne uskutočnili rozparcelovanie časti územia parku východne od kaštieľa (pri dnešnej Schubertovej ul.), na účely vymedzenia pozemkov pre výstavbu 3 rodinných dvojdomov. Rozsiahla južná časť parku bola oddelená na výstavbu pavilónov nemocnice (dnes pozemok parc. č. 220/2).

V súčasnosti je územie pamiatkového objektu Park ohradené kovovým oplotením, ktoré je priechodné viacerými bránami. Sprístupňujú park jednou zjazdovou komunikáciou a viacerými trasami peších chodníkov. Južnú časť parku, tvoriacu areál nemocnice, vymedzuje samostatné oplotenie, a to aj voči severnej časti pôvodného celku. Na juhovýchodnom okraji parku vybudovali letný amfiteáter.

V roku 1971 odhalili v parku *pomník Franza Schuberta* s bustou osobnosti. Dielo vytvoril akad. sochár Bohumír Prihel (1926–1990) z Bratislavy. Bustu nápis z pomníka odcudzili v deväťdesiatych rokoch 20. storočia, pomník v súčasnosti je zachovaný ako torzo architektonicko-sochárskeho celku bez výpovednej a pripomienkovej hodnoty. Tým zanikla pamiatková hodnota kultúrnej pamiatky v jej historickej i výtvarnej podobe, preto vyhlásenie bolo v súlade so zákonom č. 49/2002 Z. z. zrušené.

Obnovu severnej časti parku vrátane cestnej siete uskutočnili v osemdesiatych rokoch 20. storočia.⁴ Riešenie rešpektuje pôvodnú koncepciu komunikácií. Chodníky majú mlatový povrch, spevnená je iba hlavná prístupová cesta ku kaštieli, ktorá je vydláždená žulovými kockami. Pamiatkový

⁴ Zámer obnovy parku vypracovalo v r. 1977 Krajské stredisko štátnej pamiatkovej starostlivosti a ochrany prírody Bratislava (Ing. Maglan), dendrologický výskum vykonali Vojenské lesy a majetky Pliešovce v r. 1978, program pamiatkových úprav spracoval v r. 1983 AX-Výstavníctvo Nitra. Vykonávací projekt riešil v r. 1986 Stavoprojekt Trnava, KŠŠPSOP Bratislava vydalo k nemu súhlas dňa 4. marca 1986. Rekonštrukčné práce dodávalo JRD Moča, okr. Komárno, v júli 1986 vykonali prerézavku drevín a odstraňovanie náletov.

objekt Park – nesúci čestný názov po Franzovi Schubertovi – má charakter mestského parku s možnosťou oddychu a rekreácie obyvateľov.

Kaštieľ v Želiezovciach je významným dokladom neskorobarokového svetského staviteľstva 18. storočia. Predstavuje „plnohodnotný“ typ novovekého kaštieľa, koncipovaného ako pohodlné letné sídlo majiteľov, vrátane významnej prírodno-krajinárskej kompozície parku, a zároveň ako strediska časti hospodárstva a rodových majetkov.

Prosperita a rozmach panstva pod vedením progresívneho majiteľa na prelome 18. a 19. storočia, ukotvené vo výnosnej poľnohospodárskej a potravinárskej produkcii, podmienili sformovanie rozsiahlejšieho areálu (zázemia) kaštieľa.

Areál kaštieľa a parku bol neskorším vývojom v 20. storočí oklieštený o niektoré súčasti – najmä v južnej polovici parku došlo k umiestneniu nemocničného areálu.

Zabezpečenie dôslednej špecializovanej ochrany stabilizovaných priestorových vzťahov, situácie a usporiadania vo vymedzenom dotykovom území k hodnotám pamiatkového objektu Park, ako aj vyhodnotenie bývalého areálu v okolí kultúrnej pamiatky v zmysle zákona o ochrane pamiatkového fondu, vyžadujú na základe posúdenia Pamiatkovým úradom Slovenskej republiky vyhlásenie ochranného pásma podľa uvedeného zákona.

5. CHARAKTERISTIKA ÚZEMIA OCHRANNÉHO PÁSMO

Územie navrhovaného ochranného pásma sa nachádza v južnej časti mesta Želiezovce. Časť hranice navrhovaného ochranného pásma sa dotýka vymedzenia extravilánu. Pamiatkový objekt Park a park v areáli nemocnice tvoria významnú enklávu prírodného prostredia v štruktúre mestského celku.

Navrhované ochranné pásmo predstavuje územia nachádzajúce sa v dotyku s pamiatkovým objektom Park, ktoré sú dôležité z hľadiska ochrany a usmerneného rozvoja v úzkej nadväznosti na túto špecifickú súčasť pamiatkového fondu. Južná časť navrhovaného ochranného pásma predstavuje vymedzenie pôvodného rozsahu kaštieľskeho parku, v ktorej sa zachovali hodnotné exempláre drevín. Východná časť navrhovaného ochranného pásma vymedzuje bývalý historický areál, bezprostredne zviazaný s bývalým železovským panstvom ako hospodársko-majetkovou jednotkou.

Mimo navrhovaného ochranného pásma, západne od jeho hranice, prechádza Ulica Komenského (cesta č. I/76); ďalej sú umiestnené objekty komplexnej bytovej výstavby. Za hranicou ochranného pásma na severe sa nachádza časť zástavby sídla s vidieckym charakterom (rodinné domy na protihľých stranách ulíc Úzka a Schubertova). Uvedené zóny mesta Želiezovce nie je opodstatnené začleňovať do navrhovaného ochranného pásma.

Navrhované ochranné pásmo v dôsledku vývinu historického urbanizmu, ale najmä predchádzajúceho územného rozvoja v sídle, nemá charakter celistvého, „obalového“ územia. Ochranné pásmo je preto navrhované len pri častiach vonkajšieho vymedzenia pamiatkového objektu Park tam, kde

- a) historické územno-priestorové usporiadanie je logicky nadväzujúce ku kultúrnej pamiatke,
- b) vymedzenie nie je limitované existenciou významných priestorových zložiek s rozdeľovacím charakterom (najmä obvodové komunikácie).

Jadro územia navrhovaného ochranného pásma [sektor 6.1.] tvorí *súbor objektov bývalej správy majetkov, resp. obytných domov*, pôvodne určených pre služobníctvo na panstve. Stavby boli usporiadané do formy krídiel, pričom vymedzovali tri rozsiahle dvory (dnes identifikovateľné pozemkami parc. č. 215/11 a 215/1; 215/7, 215/6 a 216/2; 217/1). Jednotlivé stavby sú dnes samostatnými úžitkovými jednotkami. Napriek razantným úpravám, prestavbám (a v priestore býv. západného nádvoria i novostavbám) majú niektoré z objektov zachovanú výraznejšiu morfológiu klasicistickej architektúry, napr. lizény, rímsy, štíty nad fasádami. *Uličné priestranstvo* v rozsahu

pozemkov parc. č. 215/10, 219/2 a 219/9, bolo priamou súčasťou parku pri kaštieli: vetvy komunikácie okolo výsadby usporiadanej do kruhu prepájali kaštieľ a súbor budov v jeho blízkosti, napr. objekt Pavilónu priamo lícoval vymedzenie parku pri kaštieli. Dnes sú tieto plochy zatrávnené, resp. vedie tu miestna komunikácia. Medzi zachované objekty patrí dvojpodlažný *pavilón*, tzv. *Soví hrad*, vyžívaný na ubytovanie hostí železovského panstva (č. ÚZPF 1653/3). V parčíku pred objektom je na podstavci umiestnená nová busta Franza Schuberta.

Východnú časť jadra navrhovaného ochranného pásma [sektor 6.2.] predstavuje *bývalý „veľký“ hospodársky dvor železovského panstva – tzv. Dolný majer (Alsó major)*. Je časťou autentického prostredia kaštieľa. Objekt dnešnej *zámočnickej dielne* (súpis. č. 1593, parc. č. 217/5) pri odbočke uličky vedúcej do areálu kaštieľa reprezentuje výraznejšie pamiatkové hodnoty, viazané na daný druh úžitkových stavieb – vyplývajú najmä z použitia neomietaného režného muriva, akcentovania otvorov týmto postupom a dekoratívneho stvárnenia jednotlivých článkov drevenej konštrukcie krovu. Z hľadiska pamiatkových hodnôt je taktiež pozoruhodný rozsiahly *objekt ústredného skladu* (súpis. č. 1596, parc. č. 206/2), nachádzajúci sa pri južnej hranici hospodárskeho dvora, smerom k poliám v chotári. Aj v tomto prípade je charakteristická architektonická morfológia z režného muriva. Prepravu plodín zberaných na poliach do majera zabezpečovala od záveru 19. storočia úzkorozchodná poľná železnica, majúca napojenie aj na miestnu železničnú stanicu.

Východne od historických objektov hospodárskeho dvora je pri Schubertovej ulici umiestnená dvojpodlažná administratívno-prevádzková budova tepelného hospodárstva a správy domov (Schubertova ul. 1073/28, parc. č. 205/2). Vjazd do areálu býv. Dolného majera (Schubertova ul. 48, parc. č. 206/1) vedie z križovatky ulíc Schubertova a Petőfiho, ktorá prichádza zo severu od námestia. V súčasnosti tu sídli spoločnosť Euro-Energy Slovakia, s r. o.

Časť územia východne od kaštieľa, pri trase Schubertovej ul. [sektor 6.1.] zaberajú pozemky, vyčlenené po roku 1945 z plochy parku. Bližšie k ulici sú umiestnené *3 obytné dvojdomy*, jednopodlažné so sedlovou strechou, slúžia dnes aj nebytovým funkciám (veterinárna ambulancia, advokátska kancelária). Záhrady za objektmi – smerom k územiu parku – sú využívané ako plochy prídomevého hospodárstva, resp. slúžia obyvateľom na oddychové a rekreačné účely. Spôsob umiestnenia objektov v priestore (určenie pozemkov na výstavbu) je poplatný dobe vzniku a jej okolnostiam. Výstavbou objektov neboli vytvorené adekvátne urbanistické alebo architektonické hodnoty. Objekty požadujeme ponechať na dožitie – prípustné je využívanie v rozsahu doterajšieho objemovo-priestorového rozsahu; perspektívne v budúcnosti odporúčame objekty odstrániť a pozemky revitalizovať zeleňou a včleniť do výmery parku pri kaštieli (pamiatkový objekt Park).

Južná časť navrhovaného ochranného pásma [sektor 6.3.] je *areál nemocnice*. Súbor objektov pre zdravotníctvo (OÚNZ) vybudovali okolo roku 1960/62 v južnej časti kaštieľského parku, pričom z pôvodnej výmery odčlenili približne polovicu. Kapacitu ústredného objektu nemocnice rozšírili nadstavbou štvrtého podlažia v roku 2009.

Napriek umiestneniu stavieb si nemocničný areál zachoval charakter parkového prostredia: vegetácia bývalého parku tu vytvára zázemie pre nemocnicu. Z prírodno-krajinárskeho parku sú v okolí budov zachované niektoré exempláre drevín. Druhovú zloženú porastov je poznačené dlhodobou neudržiavaním, dochádza tu aj k nekontrolovaným výrubom. Plochy trávnikov sú udržiavané extenzívne. Komunikačná sieť je prispôsobená rozmiestneniu budov, je spevnená asfaltom, má prevádzkovo-funkčný charakter. Súčasťou úpravy areálu sú sochárske diela a fontána, k úžitkovej vybavenosti patria lavičky a odpadové koše umiestnené popri komunikáciách.

Za juhovýchodným okrajom parku, východne od potoka Vrbovec sa nachádza *letný amfiteáter* [sektor 6.4.]. Technicko-prevádzkový objekt amfiteátra je stvárnený ako kulisa evokujúca vidiecku drevenú architektúru – uzatvára pódium s otvoreným javiskom. Hľadisko s lavičkami je vytvorené

na umelom zemnom násype (parc. č. 219/15). Usporadúvali tu folklórny festival maďarských pracujúcich v ČSFR.⁵

Južná hranica navrhovaného ochranného pásma prechádza vetvou Komenského ulice po obvode areálu nemocnice (býv. južná časť kaštieľskeho parku) a nadväzuje na hranicu zastavaného územia obce.

Objekty alebo prvky prostredia v území navrhovaného ochranného pásma (vrátane pamiatkového objektu kaštieľ) nemajú charakter výnimočných krajinných a scenérických dominánt. Takéto vyznenie vylučuje lokalizácia na rovine, ako aj umiestnenie väčšiny stavieb do jadra alebo blízkosti obklopujúceho parkového prostredia, ktoré vytvárajú mohutné exempláre drevín. Dimenzia zástavby v otvorenom priestranstve (najmä vo východnej časti ochranného pásma) taktiež nedosahuje rozsah, ktorý by zabezpečil dominantnosť v diaľkových krajinných pohľadoch. Celok územia ochranného pásma je skôr vnímaný ako kompaktná plocha a „hmota“ zelene.

⁵ Puškárová/Križanová 1990, s. 230.

6. VYMEDZENIE PODMIENOK OCHRANY NA ÚZEMÍ OCHRANNÉHO PÁSMA KULTÚRNEJ PAMIATKY

Všeobecné východiská

- Každá činnosť v ochrannom pásme kultúrnej pamiatky musí byť v súlade so záujmom ochrany pamiatkových hodnôt kultúrnej pamiatky vrátane jej prostredia. Ochranné pásmo podľa § 18 ods. 1 zákona č. 49/2002 Z. z. je *územie vymedzené na ochranu a usmerný rozvoj prostredia alebo okolia nehnuteľnej kultúrnej pamiatky*.
- Pri posudzovaní každej činnosti a jej možného vplyvu a dôsledku sa musí prihliadať na priestorový, krajinný a urbanistický kontext daného miesta a širšieho okolia.
- Objekty zapísané v Ústrednom zozname pamiatkového fondu sú deklarované ako významné súčasti kultúrneho dedičstva; ochrana kultúrnych pamiatok vrátane ich prostredia je verejným záujmom.
- Lokalitu vzhľadom na jej historický význam a dlhodobý vývoj možno pokladať za miesto s predpokladanými archeologickými nálezmi, pri zámeroch realizácie akýchkoľvek zemných a výkopových prác treba túto skutočnosť zohľadniť.
- Podmienky ochrany sú zosúladené so *základnými zásadami rozvojového programu mesta* podľa Územného plánu mesta Želiezovce, rok 2002 (textová časť, str. 6-8, 79-80 – kap. B15).

Podmienky ochrany vo vzťahu ku kultúrnej pamiatke

- Rešpektovať a zachovať pamiatkové hodnoty kultúrnej pamiatky (pamiatkových objektov) v úzkej väzbe na zodpovedajúce funkčné využitie. Udržať historickú situáciu pamiatkových objektov v štruktúre a usporiadaní prostredia.
- Obnovu a akékoľvek prípustné zásahy do hmoty, priestoru alebo plochy kultúrnej pamiatky (pamiatkových objektov) je možné vykonať len postupom podľa ustanovení § 32 zákona č. 49/2002 Z. z. a v súlade s § 27 a § 28 cit. zákona.

Vymedzenie podmienok ochrany v území ochranného pásma (§ 18 ods. 2 zákona č. 49/2002 Z. z.)

Vo vymedzenom prostredí kultúrnej pamiatky, s cieľom chrániť pamiatkové hodnoty kultúrnej pamiatky vrátane jej prostredia, v ktorom má centrálnu a krajinársky pôsobivé územno-priestorové situovanie, je potrebné najmä:

- 1) Zachovať územné usporiadanie v prostredí kultúrnej pamiatky, ktorá zodpovedá historickému usporiadaniu vo vymedzenom území; podrobnosti ochrany sú uvedené v ďalších bodoch.
- 2) Funkčné využitie stavieb, ktoré nie sú kultúrnou pamiatkou (pamiatkovým objektom) a iných nehnuteľností, areálov a pozemkov v území ochranného pásma nesmie mať negatívny vplyv na prostredie kultúrnej pamiatky a na jej vnímanie.
- 3) Zachovať, revitalizovať a pravidelne udržiavať dreviny a plochy trávnikov v areáli kultúrnej pamiatky a jej ochrannom pásme (zeleň záhrad, zeleň verejných priestranstiev).
- 4) Úpravy stavieb a pozemkov v ochrannom pásme, ktoré nie sú kultúrnou pamiatkou, ale dotvárajú charakter vymedzeného prostredia, je potrebné riešiť na architektonickej úrovni vyhovujúcej prostrediu kultúrnej pamiatky, ako aj s ohľadom na situovanie v exponovanej časti sídla.
- 5) Hranica ochranného pásma kultúrnej pamiatky po nadobudnutí právoplatnosti rozhodnutia o jeho vyhlásení sa vyznačí a podmienky ochrany sa premietnu do územnoplánovacej dokumentácie mesta Želiezovce.
- 6) Na jednotlivé sektory územia ochranného pásma sa vzťahujú konkrétne požiadavky a podmienky ochrany:

6.1. centrálna časť ochranného pásma (územie s obytnou zástavbou – rozsah parciel č. 215/1, 215/2, 215/5, 215/6, 215/7, 215/8, 215/10, 215/11, 215/12, 215/16, 215/17, 215/18, 215/19, 215/20, 215/21, 215/22, 215/23, 215/24, 215/25, 215/26, 215/27, 215/28, 215/29, 215/30, 215/31, 215/32, 215/34, 216/2, 216/3, 216/4, 217/4, 219/2, 219/3, 219/4, 219/5, 219/6, 219/8, 219/9, 219/21, 219/22, 219/23, 219/24, 219/25, 219/26, 219/28, 219/29, 219/30, 219/31, 219/32, 586/7):

6.1.1) zachovať objekty bývalého areálu kaštieľa, v procese úprav rešpektovať a rehabilitovať pamiatkové hodnoty architektúry bývalého areálu kaštieľa,

6.1.2) zámery zmien objemovo-priestorových vzťahov nesmú mať negatívny vplyv na prostredie kultúrnej pamiatky a na pamiatkové objekty,

6.1.3) rešpektovať nezastavané plochy v dotyku s pamiatkovým objektom Park, prípustné funkčné využitie: len ako záhrada, ovocný sad, verejná alebo vyhradená zeleň,

6.1.4) objekty pri Schubertovej ul., súpis. č. 233 (parc. č. 219/4, 219/28), 232 (parc. č. 219/5, 219/29), 231 (parc. č. 219/6, 219/30) ponechať na dožitie, prípustné je využívanie v rozsahu doterajšieho objemovo-priestorového rozsahu; vylúčené je rozširovať objemovú a priestorovú dispozíciu objektov (nastavovanie podlaží, pristavovanie priestorov),

6.1.5) východné časti pozemkov parc. č. 219/24, 219/23, 219/22, 219/21, 219/32, 219/31 – zachovať jestvujúce funkčné využitie, resp. existujúce prírodné prvky ako plochy zelene v exponovanej priestorovej nadväznosti na pamiatkový objekt Park; vylúčené je umiestňovanie trvalých stavieb,

6.1.6) pozemky parc. č. 215/10, 219/2, 219/9 – perspektívne obnoviť prepojenie pamiatkového objektu Park a areálu objektov v centrálnej časti ochranného pásma, sformovaním kompozície parkového usporiadania, komunikácií a zelene podľa historickej mapovej dokumentácie,

6.1.7) udržiavať prostredie vo vhodnom estetickom a prevádzkovom (úžitkovom) stave;

6.2. východná časť územia ochranného pásma (areál bývalého Dolného majera – rozsah parciel č. 204/1, 204/2, 204/3, 205/1, 205/2, 205/3, 206/1, 206/2, 206/3, 206/4, 206/5, 206/6, 206/7, 206/8, 206/9, 206/10, 206/11, 206/12, 206/14, 207/1, 207/2, 208/2, 211/1, 211/2, 211/3, 217/1, 217/5, 217/6, 586/7, 586/25, 586/26):

6.2.1) využívať súčasť areálu v primeranom funkčnom profile; prípadné zámery zmien funkcie nesmú mať negatívny vplyv na pamiatkové hodnoty zachovaných objektov súpis. č. 1593 (parc. č. 217/5) a 1596 (parc. č. 206/2),

6.2.2) zámery zmien územno- a objemovo-priestorových vzťahov nesmú mať negatívny vplyv voči jestvujúcim pamiatkovým hodnotám a siluete celku územia ochranného pásma; musia byť overené urbanistickými štúdiami na základe zadania, ktoré rešpektuje pamiatkovo hodnotné urbanistické vzťahy a stavby v areáli,

6.2.3) v prípade uskutočňovania zmien rešpektovať a zachovať pamiatkovo hodnotné objekty uvedené v bode č. 6.2.1),

6.2.4) zabezpečiť dobrý stavebno-technický stav objektov, usmerňovať vývoj zelene ako súčasť obrazu a prvku humanizácie hospodársko-prevádzkového prostredia;

6.3. južná časť územia ochranného pásma (areál nemocnice – rozsah parciel č. 220/2, 220/3, 220/4, 220/5, 220/6, 220/7, 220/8, 220/9, 220/10, 220/11, 220/12, 220/13, 220/14, 220/15, 220/16, 220/17, 220/18, 220/19, 220/20, 220/21, 220/22, 220/23, 220/24, 220/25, 220/26, 220/28, 221/1, 221/2):

6.3.1) rešpektovať plochy verejnej zelene a hodnotné exempláre drevín v areáli nemocnice, ako pôvodnú súčasť vymedzenia parku pri kaštieli; priestorová redukcia plôch zelene nie je prípustná,

6.3.2) zabezpečiť starostlivosť o hodnotné exempláre drevín, o plošné štruktúry zelene (trávniky, krovitá zeleň) a o doplnkovú vybavenosť v areáli,

6.3.3) pri rekonštrukcii alebo revitalizácii verejnej zelene v areáli nemocnice prihliadať na zachovanú urbanisticko-priestorovú a kompozičnú nadväznosť na pamiatkový objekt Park,

6.3.4) vyhlásenie ochranného pásma sa nedotýka prevádzky zdravotníckeho zariadenia (nemocnice), ani využitia a vykonávania bežnej údržby príslušných objektov;

6.4. južná časť územia ochranného pásma (južný vstup do parku a amfiteáter – rozsah parcel č. 219/3, 219/10, 219/11, 219/12, 219/13, 219/18, 219/14, 219/15, 219/16, 219/17, 219/19, 219/20):

6.4.1) revitalizovať a obnoviť objekty amfiteátra v južnej časti územia ochranného pásma,

6.4.2) skultivovať prírodné prostredie a úpravu terénu v okolí južného nástupu do pamiatkového objektu Park; územie udržiavať na príslušnej estetickej úrovni.

Odporúčania:

7) Zabezpečiť územnú integráciu pamiatkového objektu Park (park Franza Schuberta) a parku v areáli nemocnice, spriechodniť obe súčasť historického celku.

8) V súlade so základnými zásadami rozvojového programu mesta perspektívne, v dlhodobom horizonte obnoviť historický rozsah parku pri kaštieli v jeho severnej časti (pri Schubertovej ul.) odstránením stavebných objektov, revitalizáciou pozemkov a ich včlenením do výmery parku pri kaštieli (pamiatkový objekt Park).

Pri všetkých zámeroch činností na území ochranného pásma, vykonateľných na základe programovania miestneho/regionálneho rozvoja, územnoplánovacích činností (územného plánovania), územného konania, stavebného konania alebo ohlásenia, je krajský pamiatkový úrad dotknutým orgánom podľa § 140a zákona č. 50/1976 Zb. o územnom plánovaní a stavebnom poriadku (stavebný zákon) v znení zákona č. 479/2005 Z. z.; ako miestne a vecne príslušný orgán na ochranu pamiatkového fondu vydá podľa § 29 ods. 4 zákona č. 49/2002 Z. z. stanovisko a podľa § 30 ods. 4 a § 32 ods. 11 až 13 zákona č. 49/2002 Z. z. záväzné stanovisko k predloženým návrhom a zámerom úpravy nehnuteľnosti.

Pri zámere realizovať zemné a výkopové práce na celom území Slovenskej republiky i na území ochranného pásma je taktiež nevyhnutné vopred oznámiť krajskému pamiatkovému úradu takýto zámer, s účelom včasného zabezpečenia *vyhľadania, dokumentácie a záchrany potenciálnych archeologických nálezov*; podmienky určuje rozhodnutím krajský pamiatkový úrad podľa § 36, § 37 a § 39 ods. 3 zákona č. 49/2002 Z. z. Táto požiadavka sa nevzťahuje na vykonávanie bežného využívania a obhospodarovania poľnohospodárskych pôd, záhrad a ovocných sádov, starostlivosti o verejnú a vyhradenú zeleň a starostlivosti o zatravnené povrchy ostatného terénu.

7. ÚPRAVA VZŤAHOV K INÝM CHRÁNENÝM ÚZEMIAM A OCHRANNÝM PÁSMAM PODĽA OSOBITNÝCH PREDPISOV

Vyhlásenie a vymedzenie navrhovaného ochranného pásma kultúrnej pamiatky nie je v rozpore s ochranou iných verejných záujmov, chránených podľa osobitných právnych predpisov. Nie je v rozpore s ochranou prírody a krajiny (zákon č. 543/2002 Z. z. v znení neskorších predpisov), ochrany vôd, vodných tokov a vodohospodárskych zariadení (zákon č. 364/2004 Z. z. v znení neskorších predpisov), ani s ochranou a využívaním cestnej a sieťovo-rozvodnej vybavenosti územia.

8. LITERATÚRA

- Pamiatky (nehnutelné) Západoslovenského kraja v štátnych zoznamoch.* Zost. František Pízl a kol. Bratislava 1963, s. 63 (por. č. 63), 68.
- Súpis pamiatok na Slovensku*, zv. tretí. Vedecká red. Alžbeta Güntherová. Bratislava 1969, s. 493-494.
- Nováček, Zdenko: *Hudobné rezidencie na západnom Slovensku.* Bratislava 1971, s. 64-66.
- Pisoň, Štefan: *Hrady, zámky a kaštiele na Slovensku.* Martin 1973, s. 388-391.
- Püspöki Nagy, Péter: *Erb mesta Želiezoviec.* Bratislava 1976.
- Puškárová, Blanka – Križanová, Eva: *Hrady, zámky a kaštiele na Slovensku. Turistický lexikon.* Bratislava 1990, s. 229-230.
- Steinhübel, Gejza: *Slovenské parky a záhrady.* Martin 1990, s. 68-70.
- Múdra, Darina: *Hudobný klasicizmus na Slovensku v dobových dokumentoch / Musikalische Klassik in der Slowakei in Zeitdokumenten.* Bratislava 1996, s. 112-113.
- Vitálová, Zuzana: *Po stopách Franza Schuberta.* Bratislava 1997 (so staršou muzikologickou lit.).
- Tomaško, Ivan: *Historické parky a okrasné záhrady na Slovensku (História, lokalizácia, valorizácia, architektúra a spôsoby obnovy.)* Bratislava 2004, s. 33.
- Kubišta, Richard: *Historické parky a záhrady / Nitriansky kraj.* Bratislava 2006, s. 26, 77.

9. DOKUMENTÁCIA

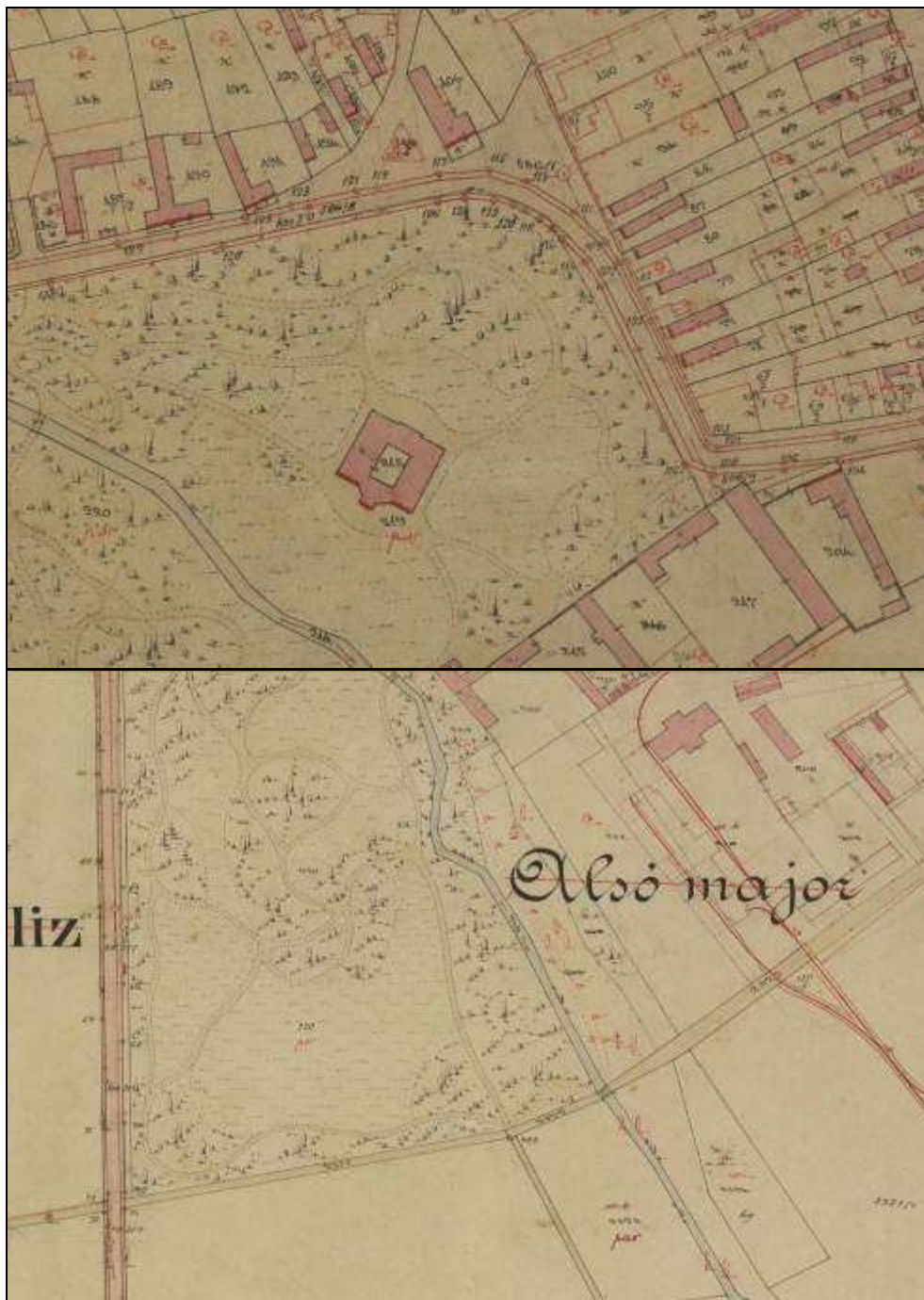
- Želiezovce – kaštieľ. Program pamiatkovej úpravy.* Vypracovala: PhDr. J. Šulcová, odborná spolupráca: akad. mal. A. Leixner; Krajský ústav štátnej pamiatkovej starostlivosti a ochrany prírody Bratislava, september 1985. – Bratislava, Archív Pamiatkového úradu SR, T-5471.
- Návrh opatrení vybraných objektov pamiatkového charakteru v havarijnom stave /zastavená komplexná obnova objektu/ – Želiezovce – kaštieľ.* Vypracoval: prom. hist. M. Havlík; Ústav pamiatkovej starostlivosti Bratislava, august 1991. – Bratislava, Archív Pamiatkového úradu SR, T-3414.
- Územný plán mesta Želiezovce 2002*, spracovateľ: Staping, a. s. Nitra, jún 2002.
- Želiezovce – kaštieľ. Architektonicko-historický a archívny výskum.* Spracovali PhDr. Zuzana Zvarová; Mgr. Tomáš Janura. Bratislava 2008.

10. PRÍLOHY

- Historická mapová dokumentácia (vojenské mapovanie 1842; katastrálna mapa 1888)
- Fotodokumentácia
- Vymedzenie územia ochranného pásma (mapy)
- vyjadrenie Krajského pamiatkového úradu v Nitre

Zobrazenie obce Želiezovce na mape II. vojenského mapovania, 1842

Katastrálna mapa obce Želiezovce, 1888, výrezy v rozsahu parku pri kaštieli a časti Dolného majera (Alsó major)

Ústredný archív geodézie a kartografie, Bratislava; prevzaté z pamiatkového výskumu Zvarová 2008